

## **ПРОБЛЕМА ГАРАНТІЙ ДОСЯГНЕННЯ ВИЩОЇ МЕТИ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ У ПРАВАХ І СВОБОДАХ ЛЮДИНИ**

В сучасних умовах є всі підстави стверджувати, що на основі одних і тих самих конституційних норм українська дійсність за волею різноманітних політичних сил набувала різних якісних станів. Необхідність набуття нової соціальної та державної якості вже назріла. Цей висновок є обґрунтованим у зв'язку з такими обставинами. Насамперед народ України зробив певний крок на шляху формування громадянського суспільства. І, слід визнати, це виражається у протистоянні державі. Показовим є рівень недовіри громадян до державної влади. І в тому, що ця недовіра до цього часу неподолана, значна доля вини лежить на державі. Недоліки державної політики призвели до зростання сумнівів в легітимності представницьких органів. Тому консервування існуючої політичної ситуації породжує різноманітні ризики, насамперед для держави. Не меншою мірою це загрожує і суспільству. У зв'язку з тим, що наше суспільство є державно організованим, наслідком революційного руйнування в сучасному світі такої організації, як держава, завжди є економічна, політична, правова дестабілізація суспільства. Однією із сторін сучасного протистояння громадянського суспільства і бюрократії є колізія уявлень про зміни та стабільність. Те, що з позицій чиновника виглядає стабільністю, зі сторони громадян нерідко оцінюється як звичайний економічний, політичний та кадровий застій. Суспільство завжди більш динамічне, ніж держава та право. І одним із завдань держави є відповідність динаміці суспільних процесів, а забезпечення такої відповідності відбувається шляхом безпосередньої реалізації народом своєї влади, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Тому перешкоди у забезпеченні синхронності розвитку суспільства і держави здатні створювати як раз проблеми при проведенні виборів, відставання партійного будівництва від політичних потреб суспільства. В сучасних умовах інструментом синхронізації динаміки політичного розвитку суспільства і держави повинна виступати Конституція України. Сьогодні необхідно переходити в нову властивість. І цей перехід можна реалізувати тільки відповідно до Конституції України, до виражених в ній цінностях, принципах, пріоритетах. Таким принципом є народний суверенітет, який реалізується через різноманітні форми участі народу в політичному житті суспільства.

Останні роки характеризуються активізацією конституційно-правових досліджень, присвячених проблематиці народовладдя, народного суверенітету, конституційно-правовій модернізації, що свідчить про її важливість та необхідність вирішення в державному будівництві. Варто відзначити праці таких вчених-правознавців, як Ю. Барабаша, А. Грабильнікова, Р. Максакової, Ю. Мірошніченко, О. Мурашина, А. Селіванова, О. Тодири, О. Чуб, А. Янчука, О. Плахотнікі, В. Шаповала.

Метою статті є аналіз умов досягнення вищої мети народного суверенітету у правах і свободах людини та формулювання пропозицій.

Цінність теорії правової держави полягає в максимальних гарантіях природних прав особи. Під правовою державою слід розуміти не якусь абстрактну державу панування права, а державу, яка максимально гарантуватиме природні права особи, причому не тільки через механізми судового захисту, але й через автоматизм дії законів, які захищають дані права. Саме в цьому полягає основне завдання держави, її органів і посадових осіб. Метою правової держави є розширення прав особи, вдосконалення конституційно-правових механізмів їх реалізації та захисту.

За твердженням Ф. Раянова, з появою ідей правової держави і розвитком цих ідей у взаємозв'язку з уявленнями про народ як єдине джерело державної влади в науковій сфері остаточно утвердилося уявлення про пріоритетність суспільства перед державою, більш того, з'явилося уявлення про державу як інститут суспільства [11].

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави, яка несе відповідальність за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Відповідно до ч. 3 ст. 8 Конституції України, кожній людині і громадянину гарантується звернення до суду за захистом конституційних прав і свобод безпосередньо на підставі Конституції України [1]. Саме на таких конституційних положеннях повинна базуватись сучасна законодавча стратегія.

Між тим, В. Крусом висловлена категорична позиція, що конституційно-правове обґрунтування концепту суверенної демократії можливе тільки в рамках теорії конституційного користування, концептуальне обґрунтування якої вчений виклав у монографії «Теорія конституційного правокористування» [6].

Сучасна демократія в українській моделі, яка закріплена в Конституції України, ґрунтується на ідеї народного суверенітету (суверенітету народу). На цій основі створюється позитивний зміст теорії суверенітету народу як конституційно-правова доктрина верховенства народних прав, пріоритету прав і свобод людини та громадянина і верховенства народу як джерела публічної влади, що має різні державно-правові форми [13, с. 215].

Б. Кістяківський свого часу відзначав, що завдяки народному представництву та правам людини і громадянина, що гарантують політичну самодіяльність як окремих осіб, так і груп громадян, уся організація правової держави має суспільний, або народний, характер... У правовій державі відповідальність за нормальне функціонування правового порядку і державних установ лежить на самому народові. Але саме тому, що турбота про державні й правові установи покладена у правовій державі на сам народ, вона є дійсно організованою, тобто упорядкованою державою. Ні правопорядок, ні державний устрій не можуть бути тривалими, якщо вони не легітимовані суспільною правосвідомістю [4, с. 570].

Саме суверенітет держави є однією з найважливіших політичних гарантій прав і свобод людини та громадянина. Держава створює систему організаційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина (гарантії реалізації, охорони, захисту, матеріальні і процесуальні тощо) і визнає обов'язковими для себе міжнародно-правові засоби забезпечення прав і свобод людини.

Принцип суверенітету відображається в інституті громадянства. Політичні права і свободи громадян є необхідною передумовою буття народу в якості носія суверенітету і єдиного джерела влади, отже в основі принципу народного суверенітету, — принцип утвердження і забезпечення прав і свобод людини та громадянина (останні є складовою народного суверенітету). А з іншого боку, лише суверенна демократична держава може гарантувати політичні права людини і громадянина [7, с. 385].

Останнім часом вітчизняна конституційно-правова доктрина суттєво збагатилась завдяки практичній діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні [5, с. 117]. Вона проявляється у правових позиціях Конституційного Суду України в сфері прав і свобод людини та громадянина. «Права і свободи громадянина, — відзначає А. Селіванов, — як сфера конституційного регулювання, мають визнаний орієнтир щодо їх пріоритетного значення і захисту органами правосуддя, і зокрема, Конституційним Судом» [13, с. 99].

Як відзначають А. Селіванов та А. Стрижак, в сфері особистих та політичних прав і свобод людини Конституційний Суд забезпечує узгодженість та коректує нормативно-правові акти, встановлюючи їх відповідність Конституції України, здійснює їх перевірку на предмет правомірності втручання держави в сферу приватної свободи особи [12, с. 180].

За твердженням проф. А. Портнова, «приймаючи рішення та надаючи висновки, Конституційний Суд України виходить з позицій принципу верховенства права, згідно з яким у взаємовідносинах із державою особа виступає як рівноправний суб'єкт, спроможний через засоби конституційного судочинства здійснювати захист своїх прав і свобод шляхом доведення ознак неконституційності актів суб'єктів, наділених владними повноваженнями, які обмежують або звужують права і свободи, за винятком випадків, передбачених Конституцією України, — наприклад, за умови воєнного чи надзви-

чайного стану, що прямо передбачено статтею 64 Конституції України. Правові обмеження, які прямо передбачені Конституцією України, містяться у статтях 29, 34, 35, 36, 39, 41, 44. ... Наявність правових обмежень у Основному Законі не протирічить принципу верховенства права, оскільки встановлює межі права реалізації і закріплює ступінь свободи» [8, с. 24]. В цілому такої точки зору притримується С. Пчелінцев, який вважає, що обмеження прав та свобод є важливою складовою забезпечення оптимального балансу інтересів особи, суспільства і держави [10, с. 57].

На думку С. Шевчука, «обмеження щодо здійснення фундаментальних прав і свобод, встановлені позитивним законодавством, повинні відповідати критеріям розумності, суспільної необхідності та пропорційності. Для їх належної гарантії найбільш пристосована діяльність конституційних судів та міжнародних юрисдикційних органів (Європейського суду з прав людини), яка сприяє всебічному визнанню судового прецеденту джерелом права» [14, с. 28].

Тому перед державою постає завдання розробки системи заходів по взаємодії з населенням, починаючи від індивідуальної роботи та впливом на суспільну правосвідомість. «Свобода людини полягає не тільки в можливості вчиняти певні дії, але й у праві усувати будь-які перепони на шляху їх реалізації. Відповідно, в кожному суспільстві існує певна система культурних, соціально-економічних, політичних та юридичних гарантій прав і свобод особи, які визначають характер взаємовідносин особи і держави, створюють реальні можливості для здійснення прав і свобод» [2, с. 184]. Для створення справжньої свободи людини, не достатньо проголошення його прав і свобод, а необхідна їх реалізація. У свою чергу для реального здійснення прав і свобод людини їх необхідно забезпечити.

Права і свободи людини та громадянина визначають мету, зміст та застосування законів, діяльність законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування та забезпечуються правосуддям. Це, за твердженням М. Абдулаєва, безпосередньо діючі права [2, с. 185].

Як відзначає О. Лукашева, «суспільний розвиток висуває та буде зносу висувати нові проблеми, все більш складні ситуації, які потребують коректування параметрів взаємовідносин «людина-держава». Але при цьому незмінним повинен залишатись принцип свободи особи, її вищої цінності, невід'ємності належних від народження природних прав та свобод» [9, с. 17].

В юридичній літературі існують різноманітні підходи до визначення сутності гарантій. Одні вчені розуміють під ними засоби, способи фактичного забезпечення реалізації прав і свобод громадян, інші засоби, способи та умови забезпечення реального здійснення наданих громадянам демократичних прав і свобод, треті — умови, методи (способи) і засоби забезпечення фактичної можливості користуватися демократичними правами і організаційно-правові засоби їх захисту. Таким чином, найчастіше гарантіями вважаються засоби, способи і умови, що забезпечують здійснення суб'єктивних прав і законних інтересів особи.

Незважаючи на те, що суб'єктами — адресатами, до яких апелює закон з вимогами створення або підтримки гарантій прав людини, поряд з державними органами та службовцями, органами місцевого самоврядування, є громадяни і громадські об'єднання, все ж головним координатором і єдиним суб'єктом конституційно-правової відповідальності за створення і забезпечення гарантій прав та законних інтересів людини є держава.

Враховуючи вищевикладене, а також те, що в конституційному законодавстві існує високий рівень норм-декларатив, норм-принципів, норм-цілей та інших видів, що потребують особливого механізму гарантування, який на сьогоднішній день відсутній, — навіть, якщо залишити поза предметом дослідження ефективність економічних і політичних гарантій, то стає очевидним наявність суттєвих прогалин у регулюванні процесуальних механізмів, які перетворюють інститути конституційного права в реальні правовідносини [3, с. 61]. Тому, на наш погляд, сьогодні є необхідним і виправданим більш детальне конституційно-правове регулювання прав, свобод людини і громадянина, формування конституційного процесу їх забезпечення.

Для вирішення зазначених проблем, що виникають у сфері конституційно-правового забезпечення прав та свобод особи, для формування ефективного конституційного процесу, спрямованого на оптимізацію реалізації законних інтересів особистості, на наш погляд, необхідно врахування прав та свобод людини і громадянина в процесі правотворчості. На стадії правотворчості необхідно підтримувати сувору орієнтацію на дотримання прав та свобод. В ході законодавчого процесу слід об'єктивно

враховувати різні правові позиції, проводити парламентські слухання з питань концепцій і змісту проєктів законів, публічні обговорення політичних партій і громадських об'єднань, у засобах масової інформації, виборцями.

### **Використані джерела:**

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Абдулаев М.И. Права человека и закон: Историко-теоретические аспекты / М.И. Абдулаев. — СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. — 322 с.
3. Зражевская Т.Д. Доктрина в механизме конституционного процесса Российской Федерации / Т.Д. Зражевская // Конституция как символ эпохи: [в 2 т.] / [под ред. проф. С.А. Авакьяна]. — М.: Изд-во МГУ, 2004. — Т. 1. — С. 61-65.
4. Кистяковский Б.А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права / Б.А. Кистяковский. — М.: Изд. М. и С. Сабашниковых, 1916. — 704 с.
5. Конституційна юрисдикція: [підручник] / Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін.; [за ред. Ю.Г. Барабаша та А.О. Селіванова]. — Х.: Право, 2012. — 168 с.
6. Крусс В.И. Теория конституционного правоупотребления / В.И. Крусс. — М.: Норма, 2007. — 752 с.
7. Куян І. «Суверенітет» як базова категорія інститутів і принципів конституційного права України / І. Куян // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри. Науково-практичний юридичний журнал. Випуск 3. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. — С. 384-388.
8. Портнов А.В. Правове регулювання конституційного судочинства в Україні: доктрина, суб'єкти і форми конституційного судочинства, створення нових процесуальних інститутів: [монографія] / А.В. Портнов. — К.: Логос, 2008. — 202 с.
9. Права человека: итоги века, тенденции, перспективы / [под общей редакцией чл.-корр. РАН Е.А. Лукашевой]. — М.: Изд-во НОРМА, 2002. — 448 с.
10. Пчелинцев С.В. Проблемы ограничения прав и свобод граждан в условиях особых правовых режимов / С.В. Пчелинцев. — М.: Норма, 2006. — 480 с.
11. Раянов Ф.М. Теория правового государства: проблемы модернизации / Ф.М. Раянов. — Уфа: АН РБ, Гилем, 2010. — 136 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [http://www.pravgos.ru/index.php?option=com\\_content&view=article&id=163%3A2011-08-16-09-22-28&catid=65%3A2011-08-12-10-04-28&Itemid=69](http://www.pravgos.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=163%3A2011-08-16-09-22-28&catid=65%3A2011-08-12-10-04-28&Itemid=69).
12. Селиванов А.А. Вопросы конституционного правосудия в Украине: актуальные вопросы современного развития конституционного правосудия / А.А. Селиванов, А.А. Стрижак. — К.: Логос, 2010. — 272 с.
13. Селіванов А.О. Конституція. Громадянин. Суд. Професійні та суспільні погляди / А.О. Селіванов. — К.: ВАІД «Рада», 2009. — 560 с.
14. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. — [вид. 2-е, випр., доп.]. — К.: Реферат, 2007. — 848 с.

#### **Щербанюк О. В. Проблема гарантій досягнення вищої мети народного суверенітету у правах і свободах людини.**

Стаття присвячена аналізу проблеми гарантій досягнення вищої мети народного суверенітету у правах і свободах особи. Обґрунтовано, що для вирішення проблем, що виникають у сфері конституційно-правового забезпечення прав та свобод особи, для формування ефективного конституційного процесу, спрямованого на оптимізацію реалізації законних інтересів особистості, необхідно врахування прав та свобод людини і громадянина в процесі правотворчості.

**Ключові слова:** народний суверенітет, обмеження народного суверенітету, правова держава, права та свободи людини, гарантії прав і свобод.

#### **Щербанюк О. В. Проблема гарантий достижения высшей цели народного суверенитета в правах и свободах человека.**

Статья посвящена анализу проблемы гарантий достижения высшей цели народного суверенитета в правах и свободах человека. Обосновано, что для решения проблем, возникающих в сфере конституционно-правового обеспечения прав и свобод личности, для формирования эффективного конституционного процесса, направленного на оптимизацию реализации законных интересов личности, необходимо учет прав и свобод человека и гражданина в процессе правотворчества.

**Ключевые слова:** народный суверенитет, ограничение народного суверенитета, правовое государство, права и свободы человека, гарантии прав и свобод.

#### **Shcherbanyuk O. The problem guarantees achievements High society goal of national sovereignty in the rights and freedoms of man.**

This article analyzes the problem of guarantees achieving the ultimate goal of popular sovereignty in the rights and freedoms of the individual. Proved that to solve these problems encountered in the field of constitutional and legal protection of rights and freedoms, to develop a viable constitutional process aimed at optimization of the legitimate interests of the individual must take into account the rights and freedoms of man and citizen in the process of lawmaking.

**Key words:** popular sovereignty, limiting national sovereignty, rule of law, human rights and freedoms and guarantees of rights and freedoms.